

Практика Європейського суду з прав людини щодо експертиз у кримінальному провадженні

У статті досліджено прецедентну практику Європейського суду з прав людини щодо оцінки дотримання права особи на справедливий характер кримінального провадження у контексті застосування таких засобів доказування обставин конкретного провадження, як висновок експерта та його показання. Встановлено, що непроведення судової експертизи цим Судом визнається невиконанням державою обов'язку провести ефективне розслідування злочину; узагальнено підходи до критеріїв компетентності та незацікавленості особи експерта; право сторін на допит експерта.

Ключові слова: Практика Європейського суду з прав людини, висновок експерта, право на справедливий судовий розгляд, право на повагу до таємниці приватного життя, кримінальне провадження.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процесуальний інститут судової експертизи активно використовується для вирішення питань, що потребують використання спеціальних наукових, технічних знань, під час конкретних справ. У окремих випадках висновок експерта законодавцем вказаний як обов'язкове джерело доказів, що дозволяє вважати його незамінним джерелом інформації. При цьому залучення експерта, проведення експертизи може прямо стосуватися інтересів сторін справи. У кримінальному провадженні це пов'язане із здійсненням обвинуваченням, його захисником, законним представником функції захисту, а також із доказуванням і вирішенням судом провадження по суті.

У тексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі по тексту – Конвенції) [1] інститут судової експертизи не згаданий. Однак ознайомлення із доступними рішеннями Європейського суду з прав людини (далі по тексту – Суду) дозволяє зауважити, що правозастосування окремими державами національного кримінально-процесуального законодавства, що регулює судову експертизу, доволі часто було предметом оцінки Суду. Відтак, дотримання права особи на справедливий суд залежить, поміж іншим, і від проведення експертизи (у т.ч. альтернативної), можливостей впливати на вибір особи експерта, брати участь у проведенні експертизи та допиті експерта.

Слід вказати, що у наукових роботах нами не було виявлено досліджень на обрану тему. Це також засвідчує актуальність і значимість звернення до вказаної проблематики.

Формулювання мети та завдань статті. Вважаємо за потрібне у межах цього дослідження узагальнити та проаналізувати підходи Суду щодо окремих аспектів інституту судової експертизи у кримінальному провадженні, оскільки прецедентна практика Суду є джерелом кримінального процесуального права України.

Завданнями дослідження вважаємо: 1) узагальнення підходів Суду щодо компетентності та незацікавленості особи експерта; 2) з'ясування оцінки Суду щодо непроведення експертизи у контексті невиконання державою обов'язку провести ефективне розслідування злочину; 3) визначення позиції Суду щодо права сторін на допит експерта; 4) порівняння аналізованого масиву практики Суду і чинного КПК України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У основі гарантій наукового характеру та достовірності висновку експерта знаходяться такі обов'язкові вимоги до особи, яка залучається у провадження у статусі експерта, як його компетентність та незалежність від учасників справи.

Очевидно, що без залучення носіїв спеціальних наукових знань неможливо чи надто складно здійснювати кримінальне переслідування. Зокрема, у європейському праві було наголошено, що прокурорські, слідчі і судові органи, які потребують допомоги експертів, повинні користуватися допомогою фахівців у таких сферах, як психологія, медицина, психіатрія, бухгалтерський облік,

економіка, фінанси і судова медицина в достатньому обсязі для того, щоб протистояти зростаючій технічній підготованості злочинців та забезпечувати ефективно збирання доказів (р. III Рекомендації № R (87) 18 Кабінету Міністрів Ради Європи «Про спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р.) [2]. Закономірно, що Суд також вимагає, щоб особи, яких залучають як експертів, мали спеціальну належну підготовку і мандат, який містить широкий обсяг повноважень. Також судові експерти повинні бути незалежними як формально, так і *de facto* (п. 59, 62 рішення у справі «Барабаншиков проти Росії» (Barabanshchikov v. Russia) від 8 січня 2009 р.) [3].

Проте, слід вказати на суперечливе, на нашу думку, правозастосування вказаного підходу у практиці Суду у справах, подібних за фактичними обставинами. Зокрема, варто порівняти рішення у справах «Беніш проти Австрії» (Bonisch v. Austria) від 6 травня 1985 р. [4] та «Брандштеттер проти Австрії» (Brandstetter v. Austria) від 28 серпня 1991 р. [5]. Спільним у цих справах є те, що експерт у справі перебував у трудових правовідносинах із стороною, яка ініціювала притягнення заявників до кримінальної відповідальності. Однак Суд по-різному інтерпретував спрямованість діяльності конкретного експерта і оцінив дотримання вимоги справедливого судового провадження. Зокрема, у рішенні по справі «Беніш проти Австрії», було висловлено думку, що «неважко зрозуміти, що об'єктивність експерта може викликати сумніви, особливо з боку обвинуваченого, якщо саме його висновок фактично спричинив порушення кримінального переслідування. Зовнішні ознаки в цій справі схиляють до думки, що директор був скоріше свідком з боку обвинувачення. Загалом Конвенція не забороняє допитувати його в суді, проте принцип рівності можливостей сторін, невіддільний від поняття справедливого судового розгляду ... вимагає однакового ставлення при заслуховуванні як директора, так і інших осіб, що були або могли бути викликані в різній якості стороною захисту» (п. 32). «... Регіональний суд призначив директора Інституту за «експерта» відповідно до австрійської правової норми; в силу цієї норми права, на нього офіційно поклали функції нейтрального і безстороннього помічника суду. ... А тим часом його нейтральність і безсторонність у конкретних обставинах могли здатися не безсумнівними... (п. 33)» [4]. З цих підстав Суд встановив у названій справі порушення ст. 6 Конвенції.

У рішенні по іншій порівнюваній справі «Брандштеттер проти Австрії» Суд вказав, що «справді, те, що пан Бандіон (експерт у справі – О.К., Н.К.) був співробітником того сільськогосподарського інституту, який і привів у дію механізм кримінального переслідування, могло породити побоювання з боку пана Брандштеттера. Такі побоювання можуть мати певне значення, але не є вирішальними. *Вирішальним же є те, чи можна сумніви, породжувані зовнішніми ознаками, визнати об'єктивно обґрунтованими...* (курсив авторський). Тут такого об'єктивного обґрунтування бракує: на думку Суду, той факт, що якийсь фахівець працює в тому ж інституті чи лабораторії як експерт, звіт якого покладено в основу обвинувального висновку, саме по собі не виправдовує побоювання в тому, що він не зуміє діяти з належною об'єктивністю. Якщо стверджувати протилежне, то у багатьох випадках будуть встановлені неприйнятні обмеження на можливості для судів діставати експертні висновки. До того ж Суд зауважує, що з матеріалів справи не видно, щоб захист висловлював якісь заперечення під час першого слухання 4 жовтня 1983 р., коли районний суд призначав пана Бандіона, або під час другого слухання 22 листопада 1983 р., коли пан Бандіон дав усні свідчення і йому запропонували підготувати письмову експертизу, і аж 14 лютого 1984 р., після того, як пан Бандіон подав письмову експертизу, висновки якої були несприятливими для пана Брандштеттера, адвокат останнього закинув експертові його тісні зв'язки із сільськогосподарським інститутом...» (п. 44). «Сам той факт, що пан Бандіон належав до штату працівників сільськогосподарського інституту, не є підставою для того, щоб його розглядати... як свідка з боку обвинувачення. У матеріалах справи так само немає інших підстав для того, щоб вважати його саме таким свідком. Безперечно, пан Бандіон певною мірою вийшов за межі своїх функціональних обов'язків, зачепивши у своїй експертизі питання, пов'язані з оцінкою доказів, але це теж не дозволяє зробити висновок, що позиція, яку він обстоював у провадженні, що було предметом розгляду, була позицією свідка обвинувачення» (п. 45) [5]. У цій справі Суд не встановив порушення ст. 6 Конвенції. За нашим висновком, Суд при визначенні того, чи був експерт у справі незалежним, у першу чергу, звернув увагу на ту обставину, що сторона захисту не заявляла йому відводу доти, доки він не надав свій висновок, що був обвинувальним за своїм характером. Проте факт трудових правовідносин між потерпілою стороною (сільськогосподарським інститутом) та експертом (п. Бандіоном, що був співробітником сільськогосподарського інституту) взагалі не розглядався Судом як підстава сумніватися у безсторонності останнього. На нашу думку, таке «релятивістське» правозастосування у дуже подібних справах призвело до протилежних висновків Суду. За нашим переконанням, оскільки експерт – це замісний учасник кримінального провадження, варто уникати залучення як експертів

тих фахівців, які перебувають у будь-якій залежності від сторін кримінального провадження, аби виключити привід для сумнівів у достовірності їх висновків. З цього приводу варто згадати ч. 2 ст. 69 КПК України, згідно із якою не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого. Вважаємо, що такий категоричний підхід більш виправданий з точки зору забезпечення змагального принципу кримінального процесу та отримання об'єктивного висновку експерта.

У силу викладених міркувань слід також навести рішення Суду у справі «Вачев проти Болгарії» (*Vachev v. Bulgaria*) від 8 липня 2004 р. «... Саме органам влади належало з самого початку дотримуватися кримінально-процесуальних норм і призначати експертів, неупередженість котрих не могла б бути піддана сумніву (курсив авторський)» (п. 91) [6]. Отже, позиція Суду щодо оцінки незалежності особи експерта, на нашу думку, дещо суперечлива.

Варто вказати на те, що європейське право орієнтує національних законодавців на спрощення судочинства. Звісно, процесуальна економія не може досягатися завдяки непроведеному експертизі, коли це вимагається обставинами розслідування (р. III Рекомендації № R (87) 18 Кабінету Міністрів Ради Європи «Про спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р.) [2]. Тому наступним аспектом, який буде розглянуто у цьому дослідженні, є оцінка обов'язковості призначення експертизи за умов конкретного провадження та оцінка Судом випадків, коли цього не було зроблено.

Слід вказати, що у досліджених нами прецедентах Суд висловлював думку, що обов'язковим є проведення судово-психіатричних, судово-медичних, балістичних експертиз. Наприклад, у рішенні по справі «Ворва проти Польщі» (*Worwa v. Poland*) від 27 листопада 2003 р. Суд наголошує, «що призначення психіатричної експертизи з метою визначення психічного стану особи, обвинуваченої в скоєнні правопорушення, залишається необхідним заходом для захисту осіб, здатних учинити правопорушення у стані часткової втрати своїх розумових здібностей. Проте органи державної влади зобов'язані переконатися, що такий захід не порушуватиме справедливого балансу, який належить підтримувати між правами особи, зокрема правом на повагу до приватного життя, і турботою про забезпечення належного відправлення правосуддя» (п. 82) [7]. У справі «Фера проти Італії» (*Fera v. Italy*) від 21 квітня 2005 р. Суд зазначив, що «надана заявником під час розгляду в суді першої інстанції медична документація свідчила про необхідність проведення психіатричної експертизи. Пізніше, під час розгляду справи судом присяжних, заявник вимагав експертизи, і йому її зроблено з тим, щоб перевірити, чи підлягає він кримінальній відповідальності. ... Крім того, в апеляційній інстанції він вимагав проведення іншої експертизи з приводу іншого питання, а саме щодо встановлення причинного зв'язку між тим, яку медичну допомогу надано в лікарні потерпілому, та його смертю» (п. 45) [8]. Оскільки ці експертизи були проведені, Суд не встановив порушення ст. 6 Конвенції.

У справі «Скавуццо-Гагер проти Швейцарії» (*Scavuzzo-Hager v. Switzerland*) від 7 лютого 2006 р. як виправдувальний доказ було використано висновок судово-медичної експертизи щодо стану здоров'я потерпілого, що загинув, та причину його смерті. Зокрема, Суд у рішенні по цій справі висловив позицію, згідно із якою «навіть коли припустити, що боротьба між П. та двома поліціантами і сусідом, що прийшов на допомогу, погіршила стан здоров'я П., Суд вважає, що для того, щоб покласти міжнародну відповідальність на державу-відповідача треба, щоб поліціанти мали достатню можливість усвідомити, що П. перебував у вразливому стані, що вимагало підвищеного рівня обережності під час вибору «звичайної» техніки здійснення арешту...» (п. 61). «Однак у цій справі Суд здивований тим фактом, що двох поліціантів не допитали щодо цього. Водночас з судово-медичної експертизи, зробленої Цюрихським університетом 21 січня 1997 р., постає очевидним, що обоє поліціанти не мали можливості усвідомити, що вразливість П. була такою, що найменше застосування сили до нього могло спричинити фатальні ускладнення» (п. 62). «Враховуючи викладене вище, Суд, вважаючи, що не має жодних підстав піддавати сумніву висновки експертів, проголошує, що твердження, згідно з яким смерть П. була спричинена застосуванням сили службовцями поліції, є необґрунтованим» (п. 63). «... Суд не переконали аргументи заявників. Нагадуючи проте, що обидва поліціанти негайно викликали швидку допомогу та поклали П. на бік в безпечне положення, Суд має сумніву тому, що можна було б підставно очікувати за таких обставин, щоб службовці правоохоронних органів вдалися до інших заходів» (п. 67). «Окрім того, Суд приєднується до висновків судово-медичної експертизи, проведеної на виконання розпорядження федерального суду, згідно з якими реанімація, яка є складною дією для нефахівців і дає досить обмежені шанси на досягнення успішного результату, не могла б, що видається цілком вірогідним, відвернути смерть П. З цього випливає, що в справі не було такої ситуації, коли б позитивні дії з боку

держави безсумнівно зменшили б реальну та негайну загрозу смерті». Отже, у цьому випадку немає порушення статті 2 Конвенції [9].

Також Суд у кількох справах встановив, що, зважаючи на суперечливість між окремими матеріалами справи та заявами її учасників, необхідно було призначити почеркознавчу експертизу. Наприклад, у справі «Шомоді проти Італії» (*Somogyi v. Italy*) від 18 травня 2004 р. «... заявник неодноразово оспорував істинність приписуваного йому підпису, який був єдиним доказом, здатним довести, що обвинувачений знав про відкриття проти нього справи. Вважати твердження заявника на перший погляд безпідставними не можна, особливо з врахуванням різниці між підписами, зразки яких він надав, і тим, що стояв на розписці про отримання повідомлення, та різниці між іменем заявника (*Tamas*) і особи, яка розписалася в отриманні (*Thamas*). Окрім того, в адресі були допущені такі помилки, які викликають серйозні сумніви щодо того місця, куди доставили цього листа» (п.70). «У відповідь на твердження заявника італійські органи влади відхилили всі його спроби скористатися з національних засобів правового захисту і відмовилися відновити провадження або перебіг строку, передбаченого для подання апеляції, не дослідивши питання, яке, на думку Суду, лежало в самій основі справи, а саме в тотожності особи, яка розписалася в отриманні. Зокрема, не наказано провести розслідування спірних фактів, і, попри неодноразові прохання заявника, не здійснено порівняння підписів шляхом почеркознавчої експертизи» (п.71). «Суд вважає, що з огляду на основне місце, яке право на справедливий судовий розгляд посідає в демократичному суспільстві ... стаття 6 Конвенції накладає на кожен національний судовий орган зобов'язання перевіряти, чи мав обвинувачений змогу дізнатися про наявність провадження щодо нього в тому разі, коли, як у цій справі, це оспорується на підставах, що не відразу здаються вочевидь безпідставними ...» (п.72). «У цій справі, втім, ні Болонський апеляційний суд, ні Касаційний суд жодної такої перевірки не здійснили, тим самим позбавивши заявника можливості домагатися, якщо це виявиться потрібним, виправлення становища, що суперечить вимогам Конвенції. Так, не здійснено ретельної перевірки з метою встановити поза розумним сумнівом те, чи справді засуджений беззастережно відмовився від свого права виступати на суді» (п. 73) [10]. Суд у цій справі вирішив, що було порушено підп. (а) п. 3 ст. 6 Конвенції.

У рішенні по справі «Степуляк проти Молдови» (*Stepuleac v. Moldova*) від 6 листопада 2007 р. Суд встановив, що «... як впливає зі свідчень двох потерпілих відповідно до їх заяви, одну зі скарг було сфальсифіковано і слідчий орган не перевіряв у нього, чи він справді цю скаргу подавав, тимчасом як другу подано під прямими впливом офіцера О., – того самого, який реєстрував першу скаргу на заявника... Через це обидві скарги втрачають значення для встановлення наявності обґрунтованої підозри заявника у вчиненні злочину, оскільки ніякої іншої підстави для його арешту наведено не було...» (п.77). «Судові відомо про те, що потерпіла особа може відмовлятися від своїх свідчень через зміну намірів або навіть з примусу. Проте перевірити, підписувала вона скаргу чи ні, можна з допомогою даних об'єктивної судової експертизи, а в матеріалах справи немає нічого, що наводило б на думку, ніби ця особа давала неправдиві свідчення національному судовому органу, твердячи, що не підписувала скарги. ...» (п. 78) [11].

Досить часто Суд встановлював порушення державами обов'язку здійснювати повне й ефективне розслідування у випадках, коли на думку Суду експертизу безпідставно не було проведено, хоч вона за обставинами конкретної справи була необхідною. Прикладом цього підходу є рішення у справі «Кайя проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*) від 19 лютого 1998 р., у якій Судом було встановлено, що «... не було перевірено наявність слідів пороху на руках чи одязі загиблого або чому не було здійснено дактилоскопічне дослідження зброї ... Ці прорахунки слід вважати особливо серйозними з огляду на те, що тіло потім передали жителям села, що унеможливило здійснення будь-яких додаткових досліджень, зокрема куль, які залишалися в тілі. Єдиними речовими доказами, зібраними на місці подій для подальших досліджень, були зброя та набой, якими нібито користувався загиблий. Утім, хоч яке значення мала на ту пору ця ініціатива як слідча дія, треба зазначити, що пр.пор видав постанову про непідвідомчість, не дочекавшись висновків експертів-балістів. ... Протокол судово-медичного розтину є єдиним документом, що містить дані про характер, тяжкість та місця кульових поранень, завданих загиблому. Суд поділяє занепокоєність Комісії з приводу неповноти цього протоколу в кількох суттєвих позиціях, зокрема, йому бракує будь-яких висновків щодо фактичної кількості куль, що влучили в загиблого та бодай якоїсь оцінки відстані, з якої зроблено постріли цими кулями. Не можна твердити, ніби формально виконана аутопсія чи її результати, зафіксовані в протоколі, можуть слугувати основою якого-небудь ефективного розслідування «по холодних слідах» або ж справді відповідати навіть мінімальним вимогам до розслідування очевидної справи про правомірне позбавлення життя, оскільки вони залишили без

відповіді надто багато вкрай важливих запитань...» (п. 89) [12].

У рішенні по справі «Рамсагаї і інші проти Нідерландів» (Ramsahai and Others v. Netherlands) від 15 травня 2007 р. Суд вказав, що «причини, з яких не здійснено ні дослідження рук двох офіцерів, на наявність слідів пострілу з вогнепальної зброї, ні відтворення обставин події, а також очевидний брак будь-якого дослідження їхньої зброї ... чи набоїв та брак задовільного документального зображення травми на тілі Моравія Рамсагаї внаслідок влучення кулі ..., пояснені не були» (п. 329). «Отже, стаття 2 Конвенції була порушена, оскільки розслідування обставин, що супроводжували смерть Моравія Рамсагаї, було неповним...» (п. 332) [13]

Також відмова призначити експертизу спричинила до висновку Суду про порушення права обвинуваченого на захист. У рішенні по справі «П. С. проти Німеччини» (P. S. v. Germany) від 20 грудня 2001 р. суд зазначив, що «на жодному етапі провадження ні суддя не допитував С. (8-річну дівчинку – О.К., Н.К.), ні заявник не мав змоги спостерігати поведінку і, отже, перевірити надійність цього свідка при прямому допиті...» (п.26). «Під час розгляду справи у суді першої інстанції, Окружний суд у своєму рішенні від 10 січня 1994 р., послався на свідчення матері С., яка свідчила щодо доччиного опису подій та її поведінки 29 квітня 1993 р., а також взагалі щодо рис її характеру, а також співробітниця поліції, яка допитувала дівчину невдовзі після злочину у квітні 1993 р.. Окружний суд постановив не заслуховувати С., аби захистити розвиток її особистості, бо ж, за словами її матері, та вже зуміла приглушити свої спогади про подію і серйозно постраждала б, якби їй про неї нагадали» (п.27). «Утім мотиви, наведені окружним судом у постанові від 10 січня 1994 р. на обґрунтування відмови допитати С. і відхилення клопотання заявника про призначення експертизи, досить розпливчасті та умоглядні і тому, як видається, нерелевантні...» (п.28). «...І нарешті, інформація подана дівчиною, була єдиним прямим доказом скоєння зазначеного злочину, і національні суди у своїх висновках про винуватість заявника вирішальною мірою спиралися на свідчення С. (п.30). За цих обставин, використання цього доказу було пов'язане з такими обмеженнями права на захист, що сказати, ніби заявникові забезпечили справедливий судовий розгляд, не можна» (п.31) [14].

Ми вже вказували, що у «зовні» подібних справах інколи Суд приймає протилежні за змістом рішення. Прикладом такого становища є вищенаведений прецедент та рішення у справі «Аккарді і інші проти Італії» (Accardi and Others v. Italy) від 20 січня 2005 р. Суд щодо «рішення не призначити психологічну експертизу чи заслуховувати експерта-свідка захисту в судовому засіданні, ... відзначає, що національні суди, спираючись на логічні та доречні доводи, зробили висновок, що такі слідчі дії не мали жодного значення для провадження. Флорентійський апеляційний суд підкреслив, що Х. та Y. вже довгий час перебували під наглядом психолога-працівника відділу соціальних служб, і що ніяких підстав сумніватися в здатності дітей докладно викласти, що з ними сталося, не було. Крім того, дітей допитували при сприянні пані Б. – спеціаліста в галузі дитячої психології. Відповідно, Суд не може зробити висновок, немовби права захисту були обмежені до такої міри, що це порушувало засади справедливого судового розгляду, встановлені статтею 6 Конвенції» (п.2) [15]. Як можна зауважити, Суд у своєму рішенні відштовхнувся від деталей, які у цій справі виправдували непризначення експертизи малолітньої особи. На нашу думку, у контексті обставин справи із цим можна погодитися, оскільки у справі «П. С. проти Німеччини» малолітнього свідка безпосередньо не допитували, а також не піддавали експертизі. Таким чином, першоджерело доказової інформації, хоча й з гуманних мотивів, було повністю виключено із процесу доказування, що давало розумні підстави сумніватися у достовірності повідомленої ним інформації. А як обвинувальний доказ було використано похідний доказ – показання з чужих слів, надані матір'ю свідка, що саме по собі утворює ризик добросовісної помилки.

Останнім аспектом, який ми розглянемо у цій статті, є оцінка Судом ненадання сторонам у справі можливості допитати експерта під час судового розгляду. Слід вказати, що у ст. 6 Конвенції про право допитати експерта не йдеться, однак Суд шляхом тлумачення загальної мети вказаної статті це право визнає. Прикладом цього підходу може бути рішення у справі «Балсіте-Лідекієне проти Литви» (Balsyte-Lideikiene v. Lithuania) від 4 листопада 2008 р. У цій справі Суд зауважує, що «... підпункт (d) пункту 3 статті 6 стосується свідків, а не експертів. Водночас Суд хотів би нагадати, що гарантії, які містить пункт 3, є одними із складників концепції справедливого судового розгляду, сформульованої в пункті 1... З огляду на обставини цієї справи й враховуючи до того належним чином гарантії пункту 3, разом з викладеними в підпункті (d), Суд вважає, що йому належить проаналізувати скарги заявника відповідно до загальної норми пункту 1...» (п. 63). «...Висновки експертизи, підготовлені на досудовій стадії, мали важливе значення для провадження у справі заявника. Тому необхідно визначити, чи висловила заявниця бажання провести допит експертів на

відкритому судовому засіданні, якщо так, то чи була їй така можливість забезпечена» (п. 64). «Спираючись на документи, які є в його розпорядженні, Суд звертає увагу на письмове клопотання заявниці від 12 березня 2001 р., отримане Другим окружним судом м. Вільнюса наступного дня, у якому заявниця просила суд відкласти слухання, оскільки експерти вже втретє поспіль не з'явилися на засідання... Заявниця також просила суд встановити причини відсутності експертів та покарати їх. Крім того, в своїй апеляційній скарзі заявниця посилалася на своє клопотання про забезпечення присутності експертів на слуханнях у першій інстанції і на те, що цей суд відмовився їх викликати. Однак Вищий адміністративний суд клопотання заявниці відхилив, зазначивши, що, з огляду на обставини справи, неможливість для неї ставити запитання експертам не порушує жодної з процесуально-правових норм» (п.65). Таким чином, Суд вирішив, що заявниці ні на досудовій стадії, ні під час розгляду справив суді не надали змогу допитати експертів, думки яких містили деякі розбіжності, з метою перевірки їхньої надійності або висловлення хоч якихось сумнівів у їхніх висновках. А тому Суд зробив висновок, що в цій справі відмова в розгляді клопотання заявниці про допит експертів у відкритому судовому засіданні не відповідала вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції.

Ми знайшли і приклад визнання Судом того, що право на справедливий суд не було порушено, оскільки, поряд із іншими процесуальними діями, заявник мав змогу оспорити правильність експертизи і що захист, як видається, піддав експерта вичерпному перехресному допиту (рішення у справі «Парріс проти Кіпру» (Parris v. Cyprus) від 4 липня 2002 р.) [17, с.329].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У тексті ст. 6 Конвенції інститут судової експертизи не згаданий. Однак ознайомлення із доступними рішеннями Європейського суду з прав людини дозволяє зауважити, що оцінка дотримання права особи на справедливий суд залежить, поміж іншим, і від проведення експертизи (у т.ч. альтернативної), можливостей впливати на вибір особи експерта, брати участь у проведенні експертизи та допиті експерта.

Суд вимагає, щоб особи, яких залучають як експертів, мали спеціальну належну підготовку і мандат, який містить широкий обсяг повноважень. За висновками Суду експерти повинні бути незалежними як формально, так і фактично. Суд висловив тезу, згідно із якою органи влади повинні з самого початку дотримуватися кримінально-процесуальних норм і призначати експертів, неупередженість котрих не могла б бути піддана сумніву. Разом із цим, практика Суду щодо оцінки незалежності експерта, який перебуває у трудових правовідносинах із певною стороною у справі, на нашу думку, є непослідовною.

Досить часто Суд встановлював порушення державами обов'язку здійснювати повне й ефективне розслідування у випадках, коли експертизу безпідставно не було проведено, хоч вона за обставинами конкретної справи була необхідною. Також відмова призначити експертизу обумовила висновок Суду про порушення права обвинуваченого на захист. Разом із тим, у іншому прецеденті, Суд не визнав відмову призначити експертизу порушенням ст. 6 Конвенції, врахувавши фактичні відмінності справи.

Суд шляхом тлумачення загальної мети ст. 6 Конвенції визнав право сторони допитати експерта (у т.ч. і на перехресному допиті) під час судового розгляду кримінального провадження.

Перспективним напрямом для дослідження вважаємо розробку зв'язку права на захист від обвинувачення та використання висновку експерта у доказуванні.

Джерела та література

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Рекомендація № R (87) 18 КМРС «Про спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_339.
3. Рішення у справі «Барабаншиков проти Росії» (Barabanshchikov v. Russia) від 8 січня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.
4. Рішення у справі «Беніш проти Австрії» (Bonisch v. Austria) від 6 травня 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.
5. «Брандштеттер проти Австрії» (Brandstetter v. Austria) від 28 серпня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.
6. Рішення у справі «Вачев проти Болгарії» (Vachev v. Bulgaria) 8 липня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.
7. Рішення у справі «Ворва проти Польщі» (Worwa v. Poland) від 27 листопада 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

8. Рішення у справі «Фера проти Італії» (Fera v. Italy) від 21 квітня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

9. Рішення у справі «Скавуццо-Гагер проти Швейцарії» (Scavuzzo-Hager v. Switzerland) від 7 лютого 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

10. Рішення у справі «Шомоді проти Італії» (Somogyi v. Italy) від 18 травня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

11. Рішення у справі «Степуляк проти Молдови» (Stepuleac v. Moldova) від 6 листопада 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

12. Рішення у справі «Кайя проти Туреччини» (Kaaya v. Turkey) від 19 лютого 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

13. Рішення у справі «Рамсагаї і інші проти Нідерландів» (Ramsahai and Others v. Netherlands) від 15 травня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

14. Рішення у справі «П. С. проти Німеччини» (P. S. v. Germany) від 20 грудня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

15. Рішення у справі «Аккарді і інші проти Італії» (Accardi and Others v. Italy) від 20 січня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

16. Рішення у справі «Балсіте-Лідекієне проти Литви» (Balsyte-Lideikiene v. Lithuania) від 4 листопада 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.echr.coe.int.

17. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Джеремі Макбрайд. – К.: «К.І.С.», 2010. – 576 с.

Крикунов А., Карпинская Н. Практика Европейского суда по правам человека о экспертизах в уголовном процессе. В статье исследована судебная практика Европейского суда по правам человека по оценке соблюдения права человека на справедливый характер уголовного производства в контексте применения таких средств доказывания обстоятельств конкретного производства, как заключение эксперта и его показания. Установлено, что непроведение судебной экспертизы в ходе расследования конкретного уголовного дела Судом признается невыполнением государством обязанности провести эффективное расследование преступления. Автор обобщены подходы Европейского суда по правам человека относительно критериев компетентности и незаинтересованности эксперта. Установлено, что Европейским судом по правам человека по аналогии констатировано право сторон на перекрестный допрос эксперта.

Ключевые слова: практика Европейского суда по правам человека, заключение эксперта, право на справедливое судебное разбирательство, право на уважение к тайне частной жизни, уголовное производство.

Krykunov A., Karpinska N. Practice of European Court of Human Rights on the Expertise in Criminal Proceeding. The article explores the case-law practice of the European Court on Human Rights regarding the assessment of the observance of the person's right on the fair criminal proceedings, implying the use of the expert's conclusion and his testimony as a means of proving the circumstances of the proceedings. The author assumes that the failure to conduct forensic examination in the Court proceedings can be interpreted as the failure of the State to conduct an effective investigation of the crime. The author summarizes upon the following: the approaches of the European Court on Human Rights to the criteria of expert's competence or expert's lack of interest in investigation of a crime; the importance of expert's opinion in determining whether the person can speak in his own defense. It has been found out that by analogy the European Court on Human Rights ascertained the right of the parties to cross-examine the expert.

Key words: European Court on Human Rights, an expert's opinion, the right to a fair trial, the right to respect for privacy, criminal proceeding.